

BÁLINT ELINDULÁSA

A kis Bálint először arra eszmélt fel, hogy nagy sírás és jövés-menés van a szobában; kellenlenül fel-felpillantott, de onnét a kemence-sutból csak annyit látott, hogy a lámpás világol, a falról meg az ide-odasuhanó árnyékok úgy hajladoznak feléje, mintha mindegyik az ő torkát akarná megkapni; egy fekete árnyék be is suhant a sutba s valami hosszú, hegyes késsel egymás után háromszor-négyszer bele is szúrt a hátába kegyetlenül. A kis Bálint fel-feljajdult, aztán keservesen nyöszörgött, de nem ügyelt reá senki, nem segített rajta senki, s így ez a nagy fekete árnyék ölbe kaphatta s a zsellérház dohos, földszagú szobájából elszaladhatott vele valami rengeteg erdő felé, ahol a fojtogató levegőben a fák mind, mind olyan lobogó, nagy lánggal égtek, hogy az árnyék is tüzet fogott s beleejtette zsákmányát a parázs közé.

A kis Bálint a sutban másodsor arra ébredt fel, hogy fázik; hiába vackolta magát beljebb apja ócska subájába, csak fázott, úgy, mintha a parázsról a hóra tették volna ki. Egyszer csak énekszó zendült fel az udvaron. Bálint felvetette a szemét s így leste, hogy igazán énekelnek-e az ablak alatt? Csakugyan énekeltek valakik. Bálint csendesen feltápáskodott, lemászott a sutról, hogy majd az ablakhoz megy s kitekint. Amint az ablak felé fordult, riadtan látta, hogy a púpos Agáti Veron már ott áll egy széken az ablaknál s úgy les kifelé. Mit keres itt a szobában Agáti Veron?

A kis púpos leány észrevette, hogy Bálint kimászott a kuckóból, feléje fordult s mintha eltalálta volna annak a gondolatát, mentegeetni kezdte magát:

— Azért jöttem be, mert innét a székről mindent látok; odakint a sok nagy embertől semmit sem láttam.

A kis Bálint egy darabig meresztgette a szemét, azután bátortalanul megkérdezte:

— Miért énekelnek az udvaron?

— A Pistát temetik. Meghalt.

— A mi Pistánk? — hebegte Bálint — és miért halt meg?

— Mert ráragadt rólad a betegség.

— Énrólam óréá?

— Hát persze. Te lettél előbb beteg, azután ő elkapta tőled. De ő csak két napig volt beteg. Na, gyere ide, innét jól láthatsz mindent.

Bálint meztláb oda lépkedett az ablakhoz; feltérdelt Veron mellé a székre s kitekintett. Csodálatosan szép volt, amint látott: két letakart lócán, égő gyertyák között ott feküdt a szép kék koporsó, előtte állt a pap, a kántor énekelt, az asszonyok mind sirtak s az emberek mind levett kalappal álltak ott körös-körül. Azután négy, ünneplőbe öltözött süldőlegény felvette a koporsót s nagy méltósággal így indultak Pistával, zengő éneklések között, kifelé az udvarból a temető felé. A toronyban mind a két haranggal harangoztak.

Az énekszó lassan-lassan elhalt, de a két gyerek sokáig ott maradt még az ablak mellett s a harangszót hallgatva, hallgatagon nézett ki a pizkos ablaküvegeken át az udvarra. Az udvarban olyan csendesség volt, mintha kihalt volna belőle mindenki. A felső ház minden ajtaját, ablakát bezárták: a házigazda is kiment a temetőbe a gazdasszonnyal együtt. Az istálló ajtaját rázárták a lovakra s a tehénre. A tyúkok a sötét ólba terelve azt gondolták, éjszaka van s aludtak. A malacokat nyilván jól megetették, hogy a temetés ideje alatt ne sivalkodjanak. Csak a zsúpfedeles alsó ház pitvarának felső ajtaját felejtették nyitva s a szellérház, mely előtt az imént még a kék koporsó körül tiszteletes komolysággal ott állt az egész Szegfü-utca, borzas fedele alatt ezzel a sötétlő nagy szájával most olyan volt, mintha egy rémes sikoltás után megnémult volna attól a rettenetes megtiszteltetéstől, hogy a legnagyobb úr, a Halál járt ott vendégségben.

Még hallott a harangszó, mikor a kis Bálint halkán megszólalt:

— De jó a Pistának . . .

— Miért mondd, hogy jó neki? — kérdezte Veron.

— Azért, mert jó neki. Lám, mindenki sírt. Azután szép kék koporsóba tették, a pap prédikált, a kántor énekelt és az emberek mind levett kalappal álltak körülötte. Pedig míg meg nem halt, senki sem nézett reá; a mostani anyám megverte őt is, igaz, hogy kevesebbszer, mint engem. A gazdasszony meg, ha csak megálltunk elől az udvaron, már reánk kiáltott, hogy takarodjatok hátra, most meg ugyancsak siratta . . .

Veron szóttalanul hallgatott egy ideig, azután nehézkesen leszállt a székről s elfogódva indult kifelé, de mintha valamit még akart volna, megállt. Már egészen az ajtónál volt, mikor csendesen megszólalt:

— Bálint, te nem félsz, hogy meghalsz?

— Nem — felelte komolyan a gyerek — az igazi édesanyám, amíg beteg volt, mindig azért sírt, hogy engem nem tud majd magával vinni a koporsóba, s váltig azzal biztatott, hogy ha ő meghal, az Isten talán megkönyörül rajtam s engem is meghalhat, s azután nem kell idegenek között hanyódní . . . Hát én nem félek. Talán te félsz?!

— Én se félnék — hebegte Veron — de mégis félek.

— Hát mitől félsz?

— Attól, hogyha én meghalok, hogy tesznek bele a koporsóba, mikor én nem tudok egyenesen hanyattfeküdni? Vagy nekem másmilyen koporsót csinálnak?

— Bolond vagy — szólta a kis Bálint. — Aki meghal, az már mind tud egyenesen feküdni a koporsóban. A sok köhögéstől az én édesanyám sem tudott feküdni s azután, mikor meghalt, mégis szépen egyenesen feküdt a koporsóban . . .

Veron valami bizonytalansággal ugyan, de egy kicsit megnyugtatta pillantott Bálindra, azután szó nélkül kiment a szobából s hazament a harmadik szomszédba. A kis Bálint visszamászott a kuckóba, belevackolta magát megint a rongyos subába s egy darabig azon töprengett, hogy miért sírnak az emberek, ha valaki meghal, mikor a halál jó! Azután a vézna kis testet karjára vette az Álom s elringatta csendesen.

A kis Bálint nem sokáig pihenhetett, a mostani anyja hangos kiáltása riasztotta fel álmából.

— Óh, miért is vette el az Isten az eszemet, hogy kenddel összeálltam?! A kend kölykéről ragadt rá a betegség az én gyermekemre. Most már nem kapom utána az árvasegélyt! Ezt a pénzt kend lopta ki a zsebemből!

— Én?! — mordult fel Bálint apja. — Kiloptam? Én?!

— Persze hogy kend, meg a kölyke; hogy az Isten verje meg a fajtájukat!

— Ne bántsd az én fajtámat!, az én öregapám a legelső gazda volt...

— Az a', de korhely naplopó lett az ivadéka! Aki csak szájjal győzi! Azt hiszi, hogy az égig ér az esze, pedig csak a szája nagy!

Bálint apja felesattant:

— Hallgass, vagy kirúglak, mint a kutyát!

— Mit?! — üvöltött toporzékolva az asszony — engem akar kirúgni az én lakásomból?! Kend könyörögte be ide magát. Persze, azt hitte, hogy olyan bolond leszek majd, hogy rábízom ami kis pénzt megtakarítottam. Ugy-e, jó volna azt elseftelni, elsétálni; mert a dologhoz nem fülük a foga.

— Nem érted te ezt! Fogd be a szád! Hallgass!

— Ne parancsolgasson nekem, akkor hallgatok, ha kedvem tartja! Ilyen részeges disznót mindig kapok!

Az asszony csakugyan nem hallgatott el s a dühtől rikácsolva addig pergette a nyelvét, hogy a Bálint apjából, ámbár a temetés tiszteletére most sem pálinkázott be jobban, mint rendesen, utoljára is kibuggyant a fékezetlen indulat s az ágy mellől felkapva a gyalog-széket, úgy vágta azt az asszony fejéhez, hogy az asszony hangtalanul leomlott a szoba földjére.

Nagy csendesség lett a szobában. A kis Bálint egy darabig meglapultan várt, azután feltápáskodott s kitekintett a sutból. Az apja a szűrét s a tarisznyáját szedte elő s valami batyuba kötözgette a holmiját. Az asszony egy idő mulva megmozdult, lassan felállott, de nem szólt semmit, csak a fejét tapogatta s fojtottan vinnyogott, azután kiment a szobából s nyilván felment a felső házba a gazdasszonyhoz, akivel folyton marakodtak ugyan, de aki, ha az emberével volt baja, mindig a pártjára állt.

Mikor Bálint apja elkészült a cókmókjával, odaszólt a gyerekeknek:

— Itt a csizmád! Húzd fel!

A gyermek hirtelen felrántotta a csizmáját s az apjához húzódott, ez kézenfogta s azután fiastól, batyustól, szó nélkül kiment a házból. Amint az udvaron elmentek a felső ház előtt, Bálint apja félszemmél is jól látta, hogy a két asszony a tűzhely mellől titkoltan utánuk les, de úgy tett, mintha semmit sem látott volna.

Az utcán megkérdezte az apja Bálintot:

— Bírod a lábad?

— Bírom.

— Nem forog veled a világ?

— Egy kicsit.

— De a vasútig csak kibírod?

— Ki.

Mindenki, aki valaha falun élt, tudja, hogy a falusi csizmadiák tudnak olyan gyerekcsizmákat csinálni, melyek a mesebeli mérföldes-csizmákhoz hasonlatosak. Aki felhúzza a mesebeli csizmát, minden lépésével egy-egy mérföldet halad, ezek a bőszárú, nehéz talpú falusi gyerekcsizmák meg olyanok, hogy ha a vézna kis lábszárak egyszer nekilódítják őket, szinte maguktól viszik aztán tovább a hozzájuk képest könnyű gyermekket, apró kopogó léptekkel, akárhány mérföldnyire is. A nekilódított kis csizmák így kivitték a beteg, vézna kis Bálintot a vasúti állomásig. Mikor a temető mellett kopogtak el a kis csizmák, az az egy-két ákácfa, melyet a télen, az élők, tűzelőnek nem loptak el a halottaktól, az alkonyodásban szelíden búcsút integetett a kis fiúnak, aki nem fél a haláltól

s aki most ott a temető alatt, apja mellett baktatva arra gondolt, hogy meghalt édesanyjának meg a Pistának milyen jó dolga van, mert hiszen sehová sem kell már menniök!

Mikor az állomáson Bálint meg az apja befordultak az ajtón, a templom tornya meredt óraszemével álmétkodva nézett utánuk: hát mi lesz már a világból ha az emberek mostanában, úgy ott tudják hagyni a szülőfalujokat, hogy még csak vissza sem tekintenek?!...

* * *

A vasúti kocsiban egy szeplősképű, hirtelenszöke emberrel kerültek szembe, aki alig hogy elhelyezkedtek, mindjárt megszólította Bálint apját:

— Mivel seftel kend? Erről a baturól gondolom, hogy kend is seftel. Hát igaz is, bolond, aki dolgozik, mikor sefteléssel többre megy az ember!

— Hej — sóhajtott Bálint apja — de a szívemből beszél kend! Csak az a baj, hogy nincs mivel kezdeni! Pedig ha én hozzáfoghatnék, hamarosan tele lenne ez a batyu ezresekkel!

— Persze, persze — motyogta a szeplősképű — de hát azért csak neki kell vágni. Azután valahogy kerül, amivel kezdjen az ember.

— Hát hová iparkodik kend?

— Pestre. A szeméttelre megyek fuvaroskocsisnak, mert a szemetes-kocsi minden ház előtt megáll s nem lehessen tudni, melyikből jön ki az ember szerencséje. A sógorom tudniillik tegnapelőtt otthon járt Cegléden s azt mondta, hogy tíz új kocsist vesznek fel. Hát engem a másik sógorommal együtt fel is iratott. De az otthoni sógorom nem jön, mert tegnap beállt otthon a nagymalomba éjjeli őrnök. Óradíjért aludni, szép hivatal, hát már csak Cegléden maradt.

Bálint apja előkotorta a tarisnyából a pálinkásüveget, meg a cigarettadohányt s addig-addig barátkozott a szeplős emberrel, hogy: másnap a kis Bálint már a szemétfuvarozó nagy istállójában volt otthon. Az apja valami priccsen helyezkedett el, a fiának meg a fal mellett, egy üres állás előtt a jászolban csinált vackot. Az üres állás mellett a Bálint apja kezére adott két ló állott: a Sármány meg a Kozák. A Sármány volt a kis Bálint szomszédja. A szomszéd az idegen szagra eleinte fel-felhorkant s karikára meredt szemmel figyelt be a kuckó homályába.

A betegségből alig kilábolt, megfáradt gyermek hamar elaludt és sokáig álomtalan álomban pihent vézna kis teste. Úgy éjfél tájban, talán valamelyik ló dobogására felneszelt a kis Bálint. A falon a sercegő istállólámpa olykor-olykor meglobogó lángjától hosszú árnyékok suhantak ide-oda. Egy árnyék besuhant a sarokba s lehajolt a jászolba Bálint fölé.

— Látod — így suttogott az árnyék — úgy fekszel itt a deszkajászolban, akár a koporsóban!

A kis Bálint boldogan mosolygott.

— Úgy-e, édes szülém, kend szól hozzám.

Az árnyék nem felelt. Bálint felé nyujtotta a kezét. Az árnyék fel-suhant s a gyerek keze a Sármány odanyújtott fejéhez ért. A Sármány barátságosan rászuszogott a gyerekre s a kis Bálint félálomban sokáig szeretettel símogatta a Sármány hóka homlokát.

Ettől kezdve Bálint és a Sármány jó barátságban éltek. A gyermek, olyan szeretettel, mintha az igazi édesanyja vezette volna ehhez a jó baráthoz, ott a jászol sarkában olykor órákig el-elsímogatta a Sármány fejét s mikor az első napon rájött, hogy az apja hová dugja el azt a zabot, amit a lovak porciójából azért lopott el, hogy a kocsmában pálinkát kapjon érte,

nagy vigyázattal visszalopott egy-egy marékka. A Sármány nagy röhögéssel örült az ilyen titkos ajándéknak, de a Kozák — pedig eleinte őt is kínál-gatta a kis Bálint, — feléje se fujt. A Kozák sehogysem akart Bálinttal megbarátkozni; ha a gyermek meg akarta símogatni, mindig elkapta a fejét s ha utánanyúlt, hátravágta a füleit. Olyan rossz ez a Kozák — gondolta magában a kis Bálint — mint az az anyám, akit most otthagytunk.

Három-négy nap mulva egy este Bálint apja előszedte a gyerek ünneplőruháját, csizmáját s így szólt a fiához:

— Reggel ezt vedd fel! Beviszlek a városba!

Más gyerek nagyon örült volna annak, hogy a várost megláthatja, de a kis Bálint nem örült, mert folyton arra gondolt, hogy hátha a hétköznapon felvett ünneplőruha azt jelenti, hogy nem kerül vissza többé ide a jászolba, melyben pedig olyan jó volt, akár a koporsóban.

Másnap reggel a kis Bálintot felültette az apja a szemeteskocsira maga mellé, azután elindultak a többi kocsival együtt. A legelső kocsmánál megálltak a kocsik mind. A kocsisok bementek az ivóba, a kis Bálint meg fentmaradt a kocsin s a gyeplőt fogta s olykor-olykor félhalkan mondogatta: Sármány! Sármány! Ilyenkor a Sármány hegyezte a füleit, jókedvűen prüszkölt, bólintgatott, a Kozák meg sunyított s rá-rászorította a rudat a Sármányra.

Mikor az emberek bepálinkázva előjöttek, Bálint apja megállt a koci mellett, hogy majd rágyujt. Az a hirtelenszőke, beszédes ceglédi ember, aki éjjeli bakterré lett sógora helyébe fuvaroskocsisnak bekommendálta, hozzálépett:

— Adhatna kend egy kis dohányt!

Bálint apja adott neki s félig komolyan, félig tréfásan ezt mondta:

— Ma még adok, de holnap már aligha, mert aki úr, az nem ad mindenféle szemetesnek!

— No, no! Talán felesap kend úrnak?

— Fel bizony! Seftelni fogok!

— Seftelni? — álmélkodott a hirtelenszőke — tán aranyat lelt kend a szemétben? *

— Az a! Ahogy kend mondta: egy házból kijött az én szerencsém! Egy vicénére lettem, akinek pénze van, az embere meghalt, hát ember kellene neki, meg egy gyerek, aki majd takarítani segít a házban. Ha összeállunk, az asszony majd főz, meg sétál, én meg seftelek, azután én is sétálok! Most viszem a gyereket megmutatni, mert azt mondta az asszony, hogy zsákban nem vesz macskát.

A kis Bálint még jobban elszomorodott, hát mégis el kell hagynia a jászolt!

A kocsik elindultak s bedübörögtek a városba. A kis Bálint alig látott valamit a reggeli fényességben hivalkodó városból. Elbusúltan s a zajtól is elkábultan, félig lehúnyt szemmel ült az apja mellett s nem is ügyelt arra, hogy az apja miket mondogat a szemetes-gyerekeknek, aki harmadiknak ott ült mellette a bakon.

— Majd megmutatom már most, hogy ki vagyok, mi vagyok! A tarisznya tele lesz ezressel! Csak seftelek és sétálok . . .

A Réz-utcában a nagy szemeteskocsi az egyik soron megállt minden ház előtt s az egyik kosár szemét után a másik kosár szemetet nyelte be. Az utca közepe táján, egy nagy piszkos barna ház előtt Bálintot leszállította az apja a kocsiról s a vállánál fogva odavezette egy cafatos asszony elébe.

— No, ez a fiam! — szólt Bálint apja a vicénéhez.

A vicéné, lehet, hogy azért, mert tegnap óta kedvérevalóbb emberre akadt, vagy talán azért, mert látta, hogy Bálint apja egészen részeg s így elment a kedve attól, hogy ilyen emberrel álljon össze, egy-két tekintettel végigmustrálta a gyereket s azután félig elfordulva ezt vetette oda:

— Ezzel ugyan nincs mit kezdeni! Ilyen penészvirágot nem vállalok a nyakamra!

Bálint apját, mert az asszony reményeit így megsemmisítette, elfutotta a méreg s felhördült:

— Mit?! Erre mondja, az én fiamra meri azt mondani, hogy penészvirág?! Maga meri azt mondani, nyavalyás, condra!

Erre már a vicéné is megeresztette a nyelvét, de minél jobban rikoltzott, Bálint apja, kaptos fejjel, annál hevesebben védte a fiát:

— Méghogy az én fiam penészvirág?! Egész Pesten nincs ennél különb gyerek! Meg merem én ezt mutatni az egész városnak! Gyere ide Bálint!

Ezzel a kótyagos ember felkapta a gyereket s egy lódítással felültette a Sármány hátára. A kis Bálint megkapaszkodott a Sármány sörényében, az apja meg megkapta a zablaszárat s fennhéjázással, hangosan harsogva, hogy így, úgy megmutatja ő az egész Pest városának, hogy az ő fia bizony nem penészvirág, — elindult a megtelt szemeteskocsival.

A szomszéd házban lévő fűszeres-boltból kiugrott a kis inas s úgy bámult fel a szemeteskocsi lovasára. A suszter-műhelyből már a segédek is utána néztek, az utcai járókelők is mind feltekintettek reá s a sárga villamoskocsik ablakaiból is minden szem feléje villant. A váltóállítgató gyerek úgy rajtafelejtette a szemét, hogy a 8-asnak rosszul állította be a váltót s a kocsivezető még sem szidta most úgy az apja teremtésit, mint máskor, mert az ő szeme is megakadt azon a ritkaságon, hogy az ormótlan szemeteskocsi egyik lován egy ünneplőbe öltözött kis parasztyerek lovagol.

A kis Bálint pedig szinte átszellemülten ült a Sármány hátán. A kis lovas nem tudta azt, hogy amikor ő, még mint egészen apró gyerek, először kimondta azt a szót, hogy „Én“, ezzel az egyetlen egy szóval, mint minden más halandó, ő is hadat üzent a kívüle való világnak; a kis Bálint azt sem sejtette, hogy e hadüzenet kimondásakor egyszerre megfogant az ő lelkében is annak a mindenek lelkében ott szunyadó ős-emberi, pogány vágyakozásnak a csirája, hogy: legalább egyszer, egyetlen-ezyszer meghódoltan maga alatt, vagy meghajoltan maga előtt lássa a világot! És a balga gyermek boldog örömeiben, bár sohasem hallott fejedelmek és hadvezérek diadalmenetéről, most az ő senyvedő, kis „Én“-jének a világ felett való diadala ragyogott úgy, mintha megérezte volna, hogy sorsa kegyesebb volt, mint azoké a millióké, akik mint elismerten különbek, csak akkor kerülnek felül egy pillanatra, s csak akkor valakik, mikor a legnagyobb titok sötét kapuján már áthaladtak s így minden élőknél immár bölcsebben, egyenesen fekszenek a koporsóban, mely előtt, amerre elhalad, riadtan emel kalapot az élő világ! . . .

A kis Bálint nagyon-nagyon boldog volt ott a lovon és a diadalmas érzéssel együtt feltámadt lelkében az élet vágya és szépségének megérkezése. Óh, milyen ragyogó volt most a város, hogy csillogtak a nagy tükörablakok, milyen kedves volt a zsongás, a csilingelés, a dübörgés és milyen felmagasztaló volt minden nyájas tekintet, mely feléje szállt!

A szemeteskocsi a Réz-utcából kifordult a körútra. A nyugati felől egy gépkocsi rohant rettentő rikoltozással feléje. A rosszlelkű Kozák, mintha megriadt volna, úgy rászorította a rudat a Sármányra, hogy ez szegény

majd eldőlt. A kis Bálint megrémült; azt hitte, hogy már most mindjárt halálra zúzza őket a száguldó szörnyeteg s a boldogsággal az imént még csordultig telt szívébe egyszerre belenyilallott a dermesztő halálfélelem.

A gépkocsi idejében megállt s a kis Bálint, amint a szemeteskocsival előtte elhaladt, odapillantott a fényesen ragyogó gépkocsi felé. Az autóból két kis úrigyerek karikára nyitott szemmel, mosolyogva nézett fel hozzá. Ezeknek a szeme is úgy sugárzott, mint a kis fűszeresinas, vagy a váltóállító gyermek szeme, ezek is olyan mosolygós, símogató tekintetet vetettek reá, mint az utcai járókelők, de bár a kis Bálint szívébe megint feldobbant a boldogság, ez már nem az a teljes és tökéletes boldogság volt, mint az imént érzett, mert a boldogságnak s az örömnak hamar hervadó piros rózsái között szívében már ott sötétlett a halálfélelemnek sohasem hervadó fekete virága!

... A körút túlsó oldalán a sisakos rendőr leparancsolta a gyereket a lóról. A kis Bálint azután gyalog ment az apja után, a szemeteskocsi mellett. Ment, ment, mendegélt s azok a csodálatos falusi kis csizmák a városi kövezeten elvitték a kis Bálintot abba az ember-rengetegbe, ahol hozzá hasonlatosan — boldogságukat túlélve s egyre keseredő lélekkel mégis rettegve a haláltól — milliók vergődnek s amely rejtelmes rengetegnek egyre sötétebbre vakuló homályából azok a csodálatos falusi kis csizmák — hiába lesi jöttüket a torony meredt óraszemével — sohasem tudják többé visszavinni kis gazdájukat haza, a faluba! . . .

Bartóky József.

L Á Z

*A lábam húzza még a lép hínárja,
De már riadva ring a renyhe lé!
A partra loccsan lomha, mocskos árja
S mohón zudúl a nyárfa-sor felé.*

*Túl rajta sejtve tarka park kínálja
Pazar palástját: béke köntösét.
Gyökéren, éren fut a láz csirája . . .
Sóhajtva sűg a lomb egy bús mesét.*

*Nagy ásó villan és lecsap a rögbe. —
A föld remeg, fölzúg a lomha éj. —
Árnyék iranlik át vadul hörögve. —*

*Szememre száll egy szörnyű látomás,
Ezüst szilánkot szór a holdkaréj —
A sors csak ás, sötét, mély árkot ás . . .*

Réz Gyula.